

Mikor, meddig, miért magyar?

■ Aradon beszélgetünk az egyik elit líceumban: négy (potenciálisan: családneve szerint) magyar fiatal és jómagam. A beszélgetés románul folyik, feszélyezetten indul, a tanulók alig akarnak megszólalni.

Azt kértem az iskola vezetőségétől, hogy románul tanuló magyar gyermekekkel beszélgethessek. Így állt össze a két lányból és két fiúból álló csapat: egyikük mindkét szüleje magyar, és a családi nyelv otthon a magyar, egy másik családban a magyar szülők döntően románul beszélnek otthon, a harmadik vegyes család – volt, amíg a román apa ott nem hagyta feleségét és lányát, a negyedik pedig szlovák–magyar–román vegyes felmenőkkel rendelkezik. Hárman otthon is döntően románul beszélnek, csak a nagyszülőkkel, esetleg más rokonokkal fordul olykor magyarra a szó.

Mind a négyük számára a nyelvek rangsorában az első a román. Nem olvasnak magyarul. Nem járnak magyar társaságba. Eszükbe sem jut(ott), hogy magyar fakultatív órákra járhatnának. A vallásórákra a román ortodoxokkal együtt járnak.

Magyar a négy fiatal? Identitásában semmiképpen. Származástudatuk lehet magyar – bizonyos kontextusban talán vállalják.

Még az sem tekinthető „igazi” magyarnak, akinél otthon a családban magyarul beszélnek. Kifejezte: ő is jobban és szívesebben beszél románul. Kérdésemre elmondta: soha, egyetlen magyar könyvet nem olvasott. Nem olvasta az *Egri csillagok*-kat. Nem hallott Móricz *Erdély-trilógiájáról*. Számára nem létezik magyar irodalom. A többiek esetében még kevésbé. Amit a magyarokról kulturálisan és mint közösségről tud/tudnak, azt kívülről, külső – román – tükörből, olykor ellenséges, máskor közbős közegegen átszűrve kapja/kapják. Ez pedig nem olyan forrás, amely hozzájárul a nemzeti önbecsülés kialakulásához, amikor az egyént büszkeséggel töltheti el a valahova tartozás érzése.

Különben abban sem lehetünk biztosak, hogy a másik, a román oldalon nem tekintik őket idegeneknek, önmagukat keresőknek, sehova nem tartozóknak. Ismerős kifejezés a bozgor (hontalan magyar) – használata nem tűnt el az iskolák világából (sem), a vonatkozó aradi líceumban is jött erre vonatkozó jelzés. A valahova tartozás nem egyszemélyes döntés – mert ott van a befogadó (mikor-mennyire befogadó?) oldal is.

Igen: valahova tartozás. Ember voltunk alapja. Soktényezőző állapot. Nyelvismeret – igen. Kultúra – igen. De: nem elég. Még nem elég. Ezeken túli, lényegi összetevő a valahova tartozás. Az értékek, hagyományok, közösség vállalása. Kölcsönösen, oda-vissza alapon.

Tudják-e ezt tizenéves beszélgetőtársaim? Ahogyan a beszélgetés zajlik – nem merem megkérdezni. Ki és mit mond nekik a nemzeti hovatarozásról? Fiatalok sokszor úgy viszonyulnak ilyen kérdésekhez, és – olykor – döntenek, hogy nem értik a helyzetet, nem látják a folyamatot, nincsenek igazi értékválasztásaik.

Sodródnak.

Mit vállalnak aradi beszélgetőtársaim? Milyen értékekről tudnak? A beszélgetésünk kezdetekor beállt feszültség forrását ebben látom: jön az iskolába egy magyar ember, és őket magyarként keresi meg. Mit akarhat tőlük egy olyan magyar kutató, aki magyar (származású) tanulókkal kíván beszélgetni? Olyasmiről, ami mögöttük van – amin túlléptek vagy maguk mögé utasítanak.

A nyelvhatár, a szórvány legkeményebb kérdése: megadatik-e a lehetőség azzal a kultúrával pozitívan azonosulni, amelybe beleszületünk? Többnyire nem. A kivételről most eltekintek. Ugyanis ha a válasz igen volna, akkor Arad megyében a ma-

gyar iskolát választó magyar tanulók részaránya nem a 40% körüli volna. Hallom a megjegyzést: ne általánosítsunk. Temes megyében az arány még rosszabb, s a Temes megyeinél jobb, de Aradnál rosszabb a máramarosi. Tehát nem véletlen.

Minél nagyobb az etnikai szórás, minél erősebb a többségi kultúra dominanciája, annál kisebb a kisebbségi/magyar kultúrával való pozitív azonosulás esélye.

Magyar pedagógus mondja, akinek felmenői két generációra visszamenően Arad magyar oktatásában meghatározó szerepet játszottak: ő „exportra” készíti fel a gyermekeit, hogy bárhol a világon érvényesüljenek – angolul. Nyugodtan mondja, megfontoltan, sokszor végiggondolták. Szerintük a szórvány magyar iskolája nem nyújt minőséget, és helyben nincs választási lehetőség – ha valahol, valakik között feszültség alakul ki.

Mit lehet erre mondani, miként kellene erre reagálni?

Identitás – nemzeti identitás. Reflektált: a másikkal való kontaktusok során észlelt, tudatosodott és vállalt különbözőség az alapja. Etnikai-kulturális csoporttal való közösség vállalása. De: vállal-e az egyén olyan kötetmet, amelynek számára nincs pozitív hozadéka? Vállalhat – ha a csoport-hovatartozás határai korábban már kialakultak, az egyén belenő egy helyzetbe.

Határ, nyelvhatár. Határok – határepítés. Minden identitás alfája és omegája. A kulturális határok szórványban illuzórikussá válnak. A többségi nyelv magas fokú ismerete általános. Az anyanyelvé nem. Mi, etnikai kisebbség gyengék vagyunk. Kevés az iskolánk, a többség nem érti, mit akarunk. A többség különben „rendes, elnéző, elfogadó – befogadó”... És erős: védi az állam. Akkor oda kell tartozni közéjük – és korunk globalitása segít leépíteni a habozó átlépő dilemmáit.

Észre sem veszi, hogy valami végképp elvész: a biztos, visszaigazolt valahova tartozás. Amiről nem beszélünk. Valamikor, talán a 18. században, ha az egyén kilépett vallási közösségből, volt hittársai felé magyarázattal tartozott.

Miért nem kell annak nyilvánosan beszámolni tetteinek indokairól, aki úgy lép át egy új közösségbe, ahogyan egyesek cipőt cserélnek? Miért nem kérdezzük meg a szomszédot, aki szülei magyarja helyett románul szólít meg: miért teszi, miközben a szüleivel a magyar volt a természetes szó? Nem ellenségesen, de igazi érdeklődéssel. Miért mindegy nekünk, ha a másik átlép egy új kultúrába?

Erdélyben magyarokként jövőnk attól függ, beszélünk-e ezekről a kérdésekről. Nem a magas szintű elméletről, hanem a helyi közösségek szintjén. Jövőnk függ attól, hogy ki tudjuk-e vinni a közbeszédbe, el tudjuk-e fogadtatni józan önmagunkkal, hogy a kulturális határok nélkül elfogyunk, beolvadunk. Ha ki merjük mondani, és az elméleti értelmezések világából leereszkedve a közpolitikai projektek szintjén tudunk arról szólni, mit jelentenek a kulturális határok – akkor van esélyünk, akkor lehet jövőnk a szórványban is.

A *lehet* és a *lesz* közötti lépés annak is függvénye, hogy a többség számára, a román elitek számára érthetően elmondjuk: a kulturális határ a társadalmi nyugalom és biztonság előfeltétele. Elsőre nem hiszik – de látni fogják. Ugyanis az a bizonyos beolvadás nem olyan folyamat, amely pár év alatt és főleg véglegesen megtörténik. Jöhetnek és olykor jönnek egyének és kisebb csoportok, akik és amelyek erre feljajdulnak. Akik erre intoleranciát, diszkriminációt kiáltanak. Minél nyitottabb az ország, annál inkább.

Ha ilyenkor jól nevelten elfordítjuk a fejünket – ne csodálkozzunk.

Mind többen állnak ki szerte a világban a kulturális határok léte/megőrzése mellett.

Mi csendben tesszük, ha tesszük.

Vallom: csendben is lehet az ember határozott...